

TERMINOLOGICKÉ OTÁZNIKY V PEDAGOGIKE

TERMINOLOGICAL ISSUES IN PEDAGOGY

Martin Šechný

Fakulta humanitných a prírodných vied, PU v Prešove

Abstract:

A teaching profession has its terminology (a set of terms). The terms are basic elements of a learning content examined by didactics. In pedagogical practice, we also have terms that can be felt as ambiguous, inappropriate, incorrect, outdated or foreign. Here are some problematic terms and suggestions for more appropriate terms. A good definition is concise, unambiguous, contains one general term and a specific characteristic to it. With an increasing number of terms, the definitions may be finer, more accurate. The terminology database can become a language source for a machine language translation. The terminology database will benefit a wide range of public administration institutions in Slovakia and the EU, companies, the public.

Key words:

terminology, terminological database, term, definition, translation, didactics

Úvod

Pedagogické vedy majú svoju terminológiu (množinu odborných pojmov). Učitelia, didaktici, autori učebných textov a metodík by mali dbať na jazykovú a obsahovú správnosť pojmov, ktoré používajú. Je užitočné do procesu tvorby terminológie zapojiť učiteľov a didaktikov, lebo môžu reagovať na jazyk mladej generácie. V pedagogickej praxi máme aj pojmy, ktoré môžeme pociťovať ako nejednoznačné, nevhodné, nesprávne, zastarané alebo cudzie. Tento článok nadväzuje na kritický *Komentár k termínom „učiteľská kompetencia“ a „kľúčová kompetencia“* (Jesenák 2014), ktorý poukazuje na bežný terminologický problém, ale neponúka riešenie.

Viaceré nové pojmy v pedagogickej praxi sú prevzaté z iných odborov, napríklad z informatiky. Reagujeme na prichádzajúce technické inovácie v bežnom živote, snažíme sa používať inovácie vo vzdelávaní. Napriek tomu, že slovenská terminológia pre informatiku (alebo výpočtovú techniku, kybernetiku) má dostatočne dlhú históriu, nemáme kvalitné prekladové a výkladové slovníky z tejto oblasti.

¹⁴ Obohacovanie terminológie termínmi z iných odborov alebo iných jazykov spôsobuje dočasnú nestálosť, odbornú nepresnosť, nejednoznačnosť a jazykovú nesprávnosť aktuálne používanej terminológie.

Terminológia a didaktika

Význam slov (pojmov) v texte je závislý na kontexte. Pojmy sú základné prvky obsahu vzdelávania, skúmaného didaktikou (Petlák 1997). V súlade s didaktickými zásadami pojmy by mali byť jednoduché, jednoznačné, zrozumiteľné. Termín je pomenovanie

pojmu, ktoré by malo byť jazykovo správne a v danom odbore náležité, zaužívané. Definícia je význam pojmu. Definícia by mala byť stručná, jednoznačná, má obsahovať jeden všeobecnejší termín a k nemu špecifickú charakteristiku, ktorá zúži význam všeobecnejšieho termínu. Dobrá definícia neobsahuje slovný základ obsiahnutý v termíne. Avšak niektoré definície nie sú dostatočne presné, ak majú byť stručné.

Didaktika má určiť, aká terminológia sa má v danom študijnom predmete alebo odbore používať. Didaktika má spracovať terminológiu do podoby konceptov podľa didaktických zásad. Taká terminológia je vhodná aj pre žiakov/študentov, aj pre učiteľov samotných.

Terminologický portál a Slovenská terminologická databáza

JÚLŠ SAV¹⁵ prevádzkuje Terminologický portál a Slovenskú terminologickú databázu. Terminologický portál poskytuje bohatý zoznam slovenských a zahraničných prekladových a výkladových slovníkov¹⁶, aj teoretickej literatúry. Slovenská terminologická databáza¹⁷ má termíny roztriedené do niekoľkých kategórií pre ľahšie vyhľadávanie. Cieľom tohto projektu je zabezpečiť, aby predovšetkým odborná komunikácia prebiehala jasne a bez nedorozumení. Terminologický záznam v terminologickej databáze obsahuje ku každému termínu niekoľko povinných a niekoľko nepovinných položiek. Najdôležitejšie položky sú: kategória, definícia, zdroj definície, cudzojazyčný ekvivalent (preklad), oblasť. To umožňuje pracovať s terminologickou databázou aj strojovo, kedy priamym používateľom nie je človek, ale program, vytvárajúci napríklad preklad odborného textu do iného jazyka.

Termíny

V tejto kapitole sú uvedené niektoré termíny z pedagogickej praxe, ku ktorým môžeme mať rôzne stanoviská. Výber termínov je inšpirovaný komentárom spomenutým v úvode. Pridané sú súvisiace odborné termíny zo Slovenskej terminologickej databázy, z kategórie IT¹⁸ (Informatika), do ktorej prispieva autor tohto článku. Zvolený krátky výber termínov môže viesť učiteľov na kritickejšie posudzovanie jazyka v pedagogickej praxi a na nový referenčný register odbornej terminológie.

Formát terminologického záznamu pre účel tohto článku je zjednodušený:

slovenský termín (*český ekvivalent*; *anglický ekvivalent*) – definícia; zdroj; poznámky
> navrhovaný vhodnejší termín

Prvý posudzovaný termín je zo školského systému: **kontinuálne vzdelávanie**.

kontinuálny (*kontinuálny*; *continuous*) – sústavný, plynulý, neprerušený (KSSJ4 2003)

15 <http://www.juls.savba.sk>

16 <https://terminologickyportal.sk/slovniky.html>
<https://terminologickyportal.sk/odkazy.html>

17 https://terminologickyportal.sk/wiki/Hlavná_stránka

18 <https://terminologickyportal.sk/wiki/Kategória:It>

Z pedagogickej praxe vieme, že **kontinuálne vzdelávanie** nie je ani sústavné, ani plynulé, ani neprerušované. Tento termín sa však vyskytuje v legislatíve.

kontinuálne vzdelávanie (*kontinuální vzdělávání; continuous education*)

> **d'alšie vzdelávanie, pokračujúce vzdelávanie** (*další vzdělávání; continuing education, further education*)

Rekapitulácia hlavných myšlienok kritického komentára (Jesenák 2014): Odlišnosť významov termínu **kompetencia** v bežnom jazyku a v pedagogike. Nesúhlas s definíciou „schopnosť, ktorú charakterizuje vynikajúci výkon v niektorej oblasti činnosti“. Nesúhlas s definíciou „viac ako len vedomosť a zručnosť...“. Obe definície sú nejednoznačné a nezrozumiteľné. Čo je vlastne kľúčová kompetencia? Vyhľadane definície a preklady:

kompetencia⁽¹⁾ (*kompetence; attribution, jurisdiction, permission, power, scope*) – oprávnenie, právomoc, rozsah pôsobnosti (SSSJ 2011); synonymum: **kompetentnosť**

kompetencia⁽²⁾ (*kompetence; competence, competency*) – schopnosť hovoriaceho používať jazyk (SSSJ 2011); synonymum: **kompetentnosť, schopnosť, spôsobilosť, kvalifikácia**

Nejednoznačnosť termínu **kompetencia** sa umocňuje viacerými možnými prekladmi do angličtiny:

kompetencia⁽²⁾ (*competence*) – základná schopnosť niečo robiť, spôsobilosť

kompetencia⁽³⁾ (*competency*) – schopnosť robiť jednu elementárnu činnosť; právna spôsobilosť na nejaký úkon

spôsobilosť (*způsobilost; competence*) – súbor znalostí, schopností, zručností (Petlák 1997)

Vzhľadom na mnohovýznamovosť termínu **kompetencia** je lepšie ho nahradiť vhodnými synonymami podľa kontextu:

učiteľská kompetencia

> **učiteľská spôsobilosť, pedagogická spôsobilosť, učiteľská kvalifikácia, pedagogická kvalifikácia**

kľúčová kompetencia

> **kľúčová spôsobilosť, nutná spôsobilosť, nevyhnutná spôsobilosť**

Ktoré kompetencie alebo spôsobilosti sú kľúčové? Je ťažké nájsť stručnú zrozumiteľnú a jednoznačnú definíciu. Historicky to boli cnosti, neskôr činnosti, ktoré sa človek učil (v škole): rozprávať, čítať, písať, počítať, spievať... Dnes sa význam prispôbuje

štruktúre spoločnosti a hospodárstva. Medzi kľúčové spôsobilosti možno zaradiť¹⁹: komunikáciu v materinskom a cudzom jazyku, matematickú gramotnosť, prírodovednú gramotnosť, používanie techniky, riešenie problémov, schopnosť učiť sa, mäkké zručnosti atď.

odborná kompetencia

> odborná spôsobilosť, odborná kvalifikácia

digitálna kompetencia

> **digitálna gramotnosť** (*digitální gramotnost; digital literacy*) – schopnosť efektívne a bezpečne používať výpočtovú techniku v bežnom živote, zahŕňa základné znalosti a zručnosti z informatiky; podľa: cs.wikipedia.org; synonymum: **počítačová gramotnosť** (*počítačová gramotnost; computer literacy*); poznámka: Presnejší obsah počítačovej gramotnosti je vymenovaný napríklad v sylabe ECDL²⁰.

informačná technológia (*informační technologie; information technology*) – priemyselný odbor zaoberajúci sa výrobou počítačov a automatizovaným (počítačovým) spracovaním dát; podľa: cs.wikipedia.org; synonymum: **IT** (*IT; IT*)

informačná a komunikačná technológia (*informační a komunikační technologie; information and communications technology*) – priemyselný odbor zaoberajúci sa výrobou počítačov a prenosových zariadení, automatizovaným (počítačovým) spracovaním dát a prenosom dát; podľa: sk.wikipedia.org; synonymum: **IKT** (*ICT; ICT*); poznámka: IT a IKT sú obsahovo podobné. Termín IT je viac používaný priemyslom a termín IKT je viac používaný vo verejných politikách, v legislatíve a v školstve. Termín IKT zdôrazňuje integráciu počítačovej techniky a telekomunikácií.

užívateľ – nesprávny termín v informatike

> **používateľ** (*uživatel; user*) – človek alebo agent (stroj), ktorý pracuje s počítačom, programom, službou; podľa: sk.wikipedia.org

zdieľať (*sdílet; share*) – zastaraný a nejednoznačný termín, treba ho nahradiť vhodným synonymom podľa kontextu; prvý význam: spoločne niečo mať, mať účasť, súhlasiť, pozorovať, kontrolovať, podieľať sa, využívať, spolupracovať, využiť, používať, použiť; podľa: (SSJ 1965); druhý význam: zdieľať sa, rozdeliť sa, podeliť sa, deliť sa, zdôverovať sa, poskytnúť, prístupniť (SSJ 1965)

Záver

V pedagogickej praxi máme aj termíny, ktoré môžeme pociťovať ako problematické. Terminológia sa obohacuje o nové pojmy, prevzaté z iných odborov alebo iných jazykov. Používatelia jazyka, najmä učitelia, by mali dbať na odbornú a jazykovú správnosť. Špecialisti vo svojom odbore a didaktici v tomto odbore by mali rozvíjať a korigovať (spoločnú) terminológiu, ktorú používajú.

19 <http://www.ineko.sk/ostatne/klucove-kompetencie-pre-zakladne-a-stredne-skoly>
[https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604(01))

20 <https://www.ecdl.sk>

JÚLŠ SAV prevádzkuje Terminologický portál a Slovenskú terminologickú databázu. Terminológia je živá, vyvíja sa. Berme to ako výzvu na spoluprácu. Každý môže poslať návrhy na korekcie existujúcich termínov a návrhy na nové termíny. Terminologická databáza sa môže stať dobrým jazykovým zdrojom pre strojový jazykový preklad, pre štandardizáciu informatizácie verejnej správy, vzdelávanie, vedu a prax. Z terminologickej databázy bude mať úžitok široký okruh inštitúcií verejnej správy v SR a EÚ, firmy, verejnosť.

Literatúra

Jarošová, A., Buzássyová, K. (red.) (2011). *Slovník súčasného slovenského jazyka. H – L*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied. ISBN 978-80-224-1172-1, <http://slovniky.korpus.sk>

Jesenák, K. (2014). Komentár k termínom „učiteľská kompetencia“ a „kľúčová kompetencia“. Bratislava: Posterus, ISSN 1338-0087, <http://www.posterus.sk/?p=17465>

Káčala, J., Pisárčiková, M., Považaj, M. (red.) (2003). *Krátky slovník slovenského jazyka*. Bratislava: Veda, ISBN 80-224-0750-X, <http://slovniky.korpus.sk>

Peciar, Š. (red.) (1965). *Slovník slovenského jazyka*. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, <http://slovniky.korpus.sk>

Petlák, E. (1997). *Všeobecná didaktika*. Bratislava: IRIS, ISBN 80-88778-49-2.

Adresa autora

Mgr. Martin Šechný

Fakulta humanitných a prírodných vied, PU v Prešove

17. novembra 1, 080 01 Prešov

martin.sechny@shenk.sk